

5

Obr. 5. Zálší (okres Ústí nad Orlicí), sušárna ovoce u č. p. 12. Objekt po opravě. Zachováno bylo i kladení bobrovek se spárami nad sebou. Foto David Stejskal, 2015.

Za zmínku stojí také překvapivé zjištění, že celé dno sušící komory tvoří podlaha z pálených cihel. Zajímavostí je, že díky navýšení terénu je nyní sice cca 20 cm pod jeho úrovní, ale i přes tento problém a přes skutečnost, že do objektu v minulosti zatékala dešťová voda, jsou tyto cihly v pozoruhodně dobrém stavu. Je třeba dodat, že podezdívka z lomového kamene je ne docela běžně lícovaná na vnitřní stranu roubení.

Zvláštní a ne zcela objasněný původ se vztahuje k otvoru v prvním trámu roubené stěny, zazděnému pálenými cihlami. V jeho střední části můžeme rozoznat dvě spáry, které naznačují, že se zde nacházel otvor na šířku cihly (okolo 15 cm). Nabízí se pravděpodobná možnost, že se jedná o pozůstatek vyústění přímého topného kanálu. Pokud je tomu skutečně tak, vede to k předpokladu, že i tak drobný technický objekt prodělal vývoj ve dvou etapách, spočívajících ve změně podoby vytápěcího systému z méně účinného rovného vyhřívacího kanálu. Oproti němu dokládá dochovaný výdechový otvor existenci mnohem účinnějšího topného kanálu tvaru U, k čemuž s největší pravděpodobností došlo doplněním již existujícího přímého kanálu. Na základě analogií z jiných sušáren ovoce můžeme předpokládat použití keramických kouřovodů.¹⁰

Pozornost věnujme i tahu po lísy. Nejprve došlo k zavázání obou nároží severní stěny sušící komory a teprve poté se do ní vyřizl otvor, jehož rozměry jsou svisle o několik centimetrů větší než vlastní rám s tahu po lísy. Aby rám nezůstal volný, je otvor na spodní straně vyplněný menšími kusy dřev. Celá konstrukce severní stěny je stavebně nelogická. Nabízí se totiž technicky vhodnější řešení se sloupky po obou stranách tahu po lísy nahrazujícími nárožní roubené spoje.

Závěr

Zálešská sušárna ovoce sice zdánlivě působila před opravou velmi rustikálně, ale nemohla být postavena jako provizorní. Svědčí o tom kvalitní tesařská práce jak roubení, tak krovu, ale též způsob provedení stropu.

Pozornost u této sušárny ovoce přitahuje mimořádné řešení s dvířky umožňujícími kontrolu a případně manipulaci celé sušené vsázky ovoce. Důsledně vzato totiž z hlediska provozu tohoto technického objektu daná kontrolní dvířka nejsou nezbytná, což vyvolává otázku, zda jejich smysl nespočíval v něčem jiném.

Oprava zálešské sušárny ovoce vycházela z konzervačního přístupu, který vedl k maximálnímu zachování autentických konstrukcí a prvků, což není samoučelné, ale zachovává možnost jejich pozdějšího vysvětlení nyní ne zcela srozumitelného smyslu, resp. funkce.

Při opravách historických objektů zpravidla platí, že o peníze jde v první řadě. V případě drobného objektu tohoto typu však nemusí finanční stránka hrát hlavní roli. Naopak to, zda se oprava povede, či nepovede, vychází z dobré vůle zúčastněných – zejména majitele (investora) a řemeslníka, který vlastní opravu provádí. Klíčové je samozřejmě respektování autentických součástí včetně drobných a při opravách běžně přehlížených prvků (např. krátké kulatiny zajišťující zavětrování krovu), ale také snaha o provedení nových prvků s vysokou kontinuitou tradičního řemesla.

Realizace záchranných prací na tomto objektu, přesněji jeho rozebírání před opravou, měla také jeden vedlejší, ale podstatný přínos. Tím je doklad použití strojně vyráběných hřebíků ve vesnickém prostředí na drobném technickém objektu, který nebyl reprezentativní, ale naopak ryze účelovou stavbou.

Radim URBÁNEK

■ Poznámky

10 Jde o typ kouřovodu se čtvercovým průřezem, užívaného k odvodu kouře z otopných zařízení do komína nebo tělesa dymníkové kuchyně ještě před kouřovody plechovými.

Škabrada očima kolegů, přátel a žáků

V únoru tohoto roku oslavil významné životní jubileum prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc. Narodil se před 70 lety v Praze, kde na ČVUT vystudoval architekturu a pak pokračoval v aspirantském studiu, v němž se zaměřil na lidovou architekturu jako odraz a pramen poznání stavební tvorby raného středověku. Jeho prvním krátkodobým působištěm se stal Archeologický ústav ČSAV, kde, jak sám s oblibou uvádí, pracoval jako „kopáč“. Ve skutečnosti však v tomto období, na které vzpomíná Zdeněk Smetánka v Hledání zmizelého věku, provozoval archeologii bez rýče. S oblastí stavebněhistorických průzkumů nejen lidové architektury, bádáním o nejstarších vesnických stavbách a výzkumem historických konstrukcí je pak spjata celá jeho profesní dráha. Lze ji rozdělit na tři základní etapy: – působení v průzkumovém středisku Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO) v letech 1974–1986, – období věnované památkové péči o lidovou architekturu a přípravě ochrany vesnických sídel v tehdejší Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody (SÚPPPO) v letech 1986–1989, – pedagogická činnost na Fakultě architektury ČVUT v Praze v letech 1989–2011, posléze i na dalších univerzitách, které rozšiřovaly záběr své specializace o obor stavební historie; od roku 2003 dodnes takto působí na Univerzitě Pardubice.

Pokusili jsme se tyto etapy přiblížit čtenáři čísla ZPP věnovaného lidové architektuře osobními pohledy kolegů, přátel a žáků, jimiž se všichni cítíme být.

1

Obr. 1. Jiří Škabrada při výkladu v kruhu svých žáků v Zubrnici. Foto: Jan Pešta, 1993.

Kapitola první

S Jiřím Škabradou jsem se poprvé setkal na počátku 80. let ve Státním ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, ve „skupině“ lidové architektury (tehdy ještě vedené architektem Jaroslavem Vajdišem). Lehce depresivní atmosféře doby odpoví-

dal sled detašovaných pracovišť, která jsme postupně absolvovali; bývalá cela v Novoměstské radnici, promrzlé podkrovní Portheimky, tmavé přízemí domu v Nosticově ulici, zpusťšená Hergetova cihelna a další. Atmosféra v ateliéru ovšem popírala teorii o vlivu prostředí na pracovní pohodu, činnosti jako obsluha naftových kamen byly často námětem úsměvných komentářů. Součástí práce byl zpravidla terénní průzkum, rovněž zdroj mnoha situací a příhod, na které dodnes rádi vzpomínáme.

V ateliéru jsem s Jirkou Škabradou spolupracoval na průzkumech jednotlivých objektů, obcí navrhovaných k plošné ochraně (plzeňský Božkov, chebská Doubrava a Mlýnek, severočeská Janovice, Příkazy u Olomouce, středočeská Víška), na průzkumech území stavebních a těžebních záměrů (elektrárna Temeřín, vodní dílo Hněvkovice, vodní dílo Pěčín, severočeská těžební oblast) a na inventarizačních průzkumech vesnických sídel na území některých okresů (Cheb, Kladno, Klatovy, Mělník, Mladá Boleslav, Přeborn). Mohl jsem tak být účasten průzkumu od „uchopení“ až po závěrečné shrnutí; Jirkova dokonalá analýza, přehled srovnávacího materiálu a kontextové hodnocení pro mě znamenaly neocenitelnou praktickou školu a stále představují nedosažitelnou úroveň.

Naše spolupráce skončila na sklonku 80. let; našťastí neskončila občasná setkání, a tak se mohu stejně jako kdysi v podkrovní Portheimky těšit na pracovní konzultace i na komentáře současného dění doprovázené citacemi z literatury.

Přeju všechno nejlepší k narozeninám

Petr DOSTÁL

Kapitola druhá

S Jiřím Škabradou jsme se s mým mužem poprvé osobně setkali 25. června 1983. Pamatujeme si toto datum přesně, protože návštěva autorů knihy Vesnické stavby a jejich úprava byla jedním z bodů na itineráři naší svatební cesty. Začínali jsme v té době zkoumat Jeseníky a chtěli jsme konzultovat, jak správně provádět průzkum lidové architektury. Museli jsme tehdy přijít nevhod nebo zapůsobit hrozně, neb jsme byli obratem odesláni z Portheimky na ČVUT za Svato-plukem Voďerou, což bylo pro nás rovněž setkání klíčové.

Napodruhé si nás vyhledal Jiří sám poté, co byl náš projekt obnovy Rostěnic a Kněždubu oceněn v soutěži Mladého světa. Bylo to v době, kdy se již chystal opustit SÚRPMO. Nakonec to dopadlo tak, že jsem začala pracovat pod jeho vedením v oddělení lidové architektury, archeologických a technických památek SÚPPOP. Mimochodem, tu archeologii a první místo památkového archeologa na půdě ústavu prosadil právě on. Úsilí oddělení se soustřeďovalo na přípravu památkových rezervací, pro jejichž mapové přílohy zavedl Jiří jednoduše reprodukovatelnou černobílou hodnotící le-

gendu. Doplnovali jsme průzkumy těch vsí, v nichž nebyl předchozí průzkum SÚRPMO, aktualizovali průzkumy staré. My architekti jsme rýsovali mapy, až se z nás kouřilo, a všichni jsme se trápili s v té době novým požadavkem popisu hranic po parcelách a o mnoho jednodušším slohovým cvičením charakteristik navrhovaných rezervací. Rezervacím a zónám byl věnován i program památných seminářů v Blatnici, Plástovicích, Plzni a Ústěku.

Nezapomenutelné jsou společné cesty do terénu, při nichž jsme měli příležitost se od Jiřího učit vnímat, co vlastně vidíme. Nejspolehlivějším prostředkem, jak ho vylákat na badatelskou výpravu, bylo a dosud je podezření na dostatečně starobylé vesnické stavby. Spalilé jízdy, které začaly v roce 1988 objevem domu s dýmnou jizbou č. p. 171 v Čisté u Litomyšle, pokračovaly i poté, co Jiří opustil SÚPPOP, a pokračují dodnes. Společnou srdeční záležitostí přitom zůstalo českomoravské pomezí se středobodem Litomyšlí, Vysokým Mýtem a Poličkou. Tyto cesty pro nás byly a stále jsou vzrušujícím badatelským dobrodružstvím a neocenitelnou soukromou školou stavebněhistorického průzkumu. Měli jsme na ní v průběhu let i řadu spolužáků. Vždy mě přitom na přístupu pana učitele fascinovalo, jak i úplného začátečníka bral jako sobě rovného badatele a zajímal se o jeho pozorování a názor.

Když jsme pak na přelomu roku 1989 a 1990 vymysleli s Karlem Kučou SOVAMM (Společnost pro obnovu vesnice a malého města), stal se Jiří přirozeně jedním ze zakládajících členů. S ním získal spolek i zdravé jádro z řad jeho kolegů a žáků, jimiž se členská základna stále omlazuje.

Stále mladý zůstává díky zaujetí pro výchovu svých mladých žáků a poznávání starých domů i Jiří.

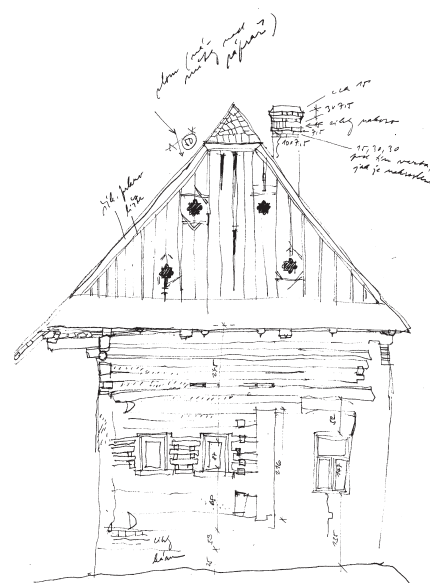
Přejeme mu, aby mu to mládí a zaujetí ještě dlouho vydrželo.

Zuzana SYROVÁ

Kapitola třetí

S Jiřím Škabradou jsem se v projektovém ústavu SÚRPMO již minul, nastoupil jsem zde jako historik-archivář do pověstného ateliéru stavebněhistorického průzkumu v době, kdy Jirka již odešel na tehdejší ústředí Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. Práce ve zmíněném ateliéru SÚRPMO nás mnohdy zavedla do archivních fondů, které na přelomu let 80. a 90. byly z badatelského hlediska prakticky panenské.

Počátkem 90. let se kolos SÚRPMO začal rychle rozpadat a část nás roku 1992 následovala dr. Jana Muka na Fakultu architektury ČVUT, kde jsem se konečně setkal s Jirkou Škabradou na jednom pracovišti. Deváté patro této budovy navzdory zdejšímu nehostinnému prostředí, kdy bylo obtížné projít přes řadu studentů sedících na podlaze, mělo již delší tradici vlivného útočiště pro všechny, kteří měli rádi historickou architekturu.

Obr. 2. Skica průčelí domu usedlosti č. p. 137 v Rychnově na Moravě. Kresba: Jiří Škabrada, 1992.

Jirka tuto tradici dále rozvinul. Jeho přednášky lidové architektury náležely, jak vypovídala přeplněná posluchárna, k nejoblíbenějším. Do posluchárny někdy vstupoval pouze s křídou a několika tahy na tabuli nemesazatelně vtiskl základní principy kultivovaného chování v historických objektech celé generaci architektů. Jeho přednášky zdaleka přesahovaly svým etickým dopadem základní charakteristiky tohoto předmětu, navíc zde panovala atmosféra, na kterou se nezapomíná. Absolutním vrcholem byly Jirkovy exkurze za památkami lidové architektury. Dnes je nemyslitelné je překonat – díky Jirkovu renomé se před námi otevíraly dveře v současnosti nedobytných chalup prakticky všude tam, kam jsme vkročili.

Tím vlastně začala badatelsky nejkrásnější léta. Ještě za éry v SÚRPMO jsem neočekávaně našel plány pro venkovské stavby již z konce 18. století. Překvapivá existence této plánové dokumentace se záhy stala motorem pro naši krásnou spolupráci, kdy jsme od roku 1995 začali mapovat jeden region po druhém. Stal jsem se opět žákem a Jiří mým učitelem, který i mně jako historikovi objasnil, že podstata a pochopení domu je až za jeho fasádou. Můj objev existence plánů byl impulsem, avšak teprve Jiřího interpretace těchto materiálů se nesla přesně v duchu klasické pohádky: „...ale až mluvec jim dal řeč...“

Předčasně úmrtí vynikajícího dr. Muka na sklonku roku 1994 bylo pro Jirku Škabradu dalším podnětem. Převzal výuku historických konstrukcí a záhy díky svým dosavadním znalostem, pověstnému fotoarchivu a sys-

3

Obr. 3. Profesor Škabrada v atelieru na FA ČVUT. Foto: Tomáš Efler, 2010.

tematičnosti dal tomuto interdisciplinárnímu oboru neskutečný impuls. Vzájemné obohacování v jeho práci se studenty bylo patrné na každém kroku. Nelze zapomenout, jak v zadávaných seminárních pracích studenti nosili dílčí kamínky do rychle se skládající mozaiky, každý rád něčím přispěl. Posun ve znalostech nejlépe vynikne, pokud srovnáme skripta Jana Muka Historické konstrukce vydaná v roce 1995 a Jiřího knihu Konstrukce historických staveb z roku 2003. Přelom tisíciletí byl z dnešního pohledu průkopnickou dobou neméně přelomových objevů. Skupina nadšenců v této době nalézala nepoznané či dávno zapomenuté na každém kroku. Potřeba vzájemného informování o nových objevech vyústila jak v založení do dnes fungující tradice dvou řad oborových konferencí, tak i v založení Sdružení pro stavebněhistorický průzkum. U všech těchto akcí byl Jirka jedním z klíčových iniciátorů. Bez Jirkových letních škol na tvrzi Sudkův Důl by asi nevznikla řada konferencí Dějiny staveb. Fakulta architektury tehdy působila jako středobod setkávání počínaje studenty přes absolventy až po další kolegy přicházející zvenku.

Skutečných životních učitelů má každý málo, já osobně mám dva. Jedním z nich je nynější oslavenec. Je škoda, že s ohledem na moje současné zaneprázdnění není čas na každodenní spolupráci v tom rozsahu, jaký jsem mohl vedle Jiřího Škabradu na Fakultě architektury ČVUT zažít.

Přeji profesoru Jiřímu Škabradovi mnoho zdraví, aby mohl dále pokračovat ve své práci, kterou zásadně posunul náš obor a nás všechny. Vše nejlepší, oslavenče!

Martin EBEL

Kapitola čtvrtá

Je to již 18 let, co jsem s čerstvým diplomem opustil brány své alma mater – Fakulty architektury ČVUT v Praze. Mnohé z toho, co jsem se na této škole naučil či zažil, se již nenávratně vytratilo z mysli i vzpomín-

nek. Některé z nabytých znalostí jsem nikdy v praxi nevyužil. Studium mi ale přineslo i mnoho skvělých okamžiků a vědomostí, které naopak využívám prakticky denně. Většina z nich je svázána s pedagogy z „devátého patra“, kteří nás učili dějiny architektury a problematiku památkové péče. Mezi (nejen) mými nejoblíbenějšími byl i nynější oslavenec, profesor (tehdy ještě docent) Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

Konec chodby v 9. patře byl v jinak nevlídné a nevzhledné školní budově ostrovem pozitivní deviace. Zde se člověk mohl setkat s jinými podobně naladěnými studenty i pokochat fotografiemi nepovedených domů a projektů na „Tabuli cti“. Především zde ale sídlil pan Učitel Škabrada. Slovo učitel zde používám v plné vážnosti jeho původního významu. Jednou týdně se v pracovně (kterou sdílel s Ing. arch. Milenou Hausarovou) scházela vybraná společnost milovníků historie z řad studentů i dalších pedagogů, navazující svým zaměřením na kdysi slavné „kroužky“ paní docentky Milady Radové.

Jiří Škabrada představoval na Fakultě architektury v 90. letech minulého století nepřehlédnutelný fenomén. Studenti svého učitele milovali. Přednášky z lidové architektury či historických konstrukcí, při nichž nikdy nechyběly vtipné glosy a ironická nadsázka (a někdy černý humor), byly oblíbené a hojně navštěvované. Ještě populárnější pak bývaly exkurze po naší vlasti. Absolvoval jsem jich za studium mnoho: některé monotematické, jen za lidovou architekturou (jižní Čechy, Zubrnice, Třebíz, Zbečno), jiné spojené s dalšími tematickými okruhy ve spolupráci s ostatními pedagogy (třeba severočeské baroko). Při každé zastávce jsme lačně hltali slova svého učitele. V létě pak pro milovníky lidové architektury výuku nahradily zaměřovací akce v Chanovicích a okolí i jinde. Spalo se ve spacácích ve staré barokní sýpce, sloužící jako depo- zitář klatovského muzea. Večer u ohně pak náš učitel sáhl po kytaře a idyla byla dokonalá.

Ze všeho nejvíce mi ale v paměti utkvěla úžasná dvoudenní exkurze na jaře 1994, o níž se zmíním podrobněji. Směřovala do oblasti Pootaví a Podšumaví s přenocováním v sokolovně ve Volyni. Slunce páliło a vápnem nabílené štíty se ostře rýsovaly proti svěží zelené trávě. Jiří Škabrada nás prováдел mnoha a mnoha vesnicemi, jednou hezčí než druhou. Dobruška, Kojetín, Jiřetice, Libotyně, Lštění, Stachy – Chalupy, Svěradice, Zechovice, Nahořany, Radhostice, Malé Chrástany... Mnoho z těch nádherných míst jsem tehdy spatřil vůbec poprvé, i když díky vlivu svého učitele jsem již nebyl v oboru lidové architektury úplným začátečníkem. Domů jsem si přivezl nejen balíček černobílých negativů plných všech možných štítů a bran, ale i přesvědčení, že právě tudy se bude ubírat moje budoucí profesní dráha. Tato exkurze mi tak doslova a bez nadsázky změnila život.

Jiří Škabrada nás učil dívat se na domy z typologického a konstrukčního hlediska. Pověstnou se stala je-

ho záliba v topeništích, považovaných za srdce každého obytného stavení. Obrovský díl práce – nejen mezi studenty – ale udělal i na poli popularizace naší lidové stavební kultury a historických stavebních konstrukcí. Mnoha lidem otevřel oči a naučil je vnímat a chápat naše vrstevnaté stavební dědictví, další pak svým příkladem přitáhl k tématu lidové architektury, jež se jim pak stala životní vášní či dokonce povoláním.

Proto jsem cítil jako velkou čest, když jsem se spolu s několika dalšími studenty (z nichž někteří jsou do dnes mými kolegy, přáteli a uznávanými profesionály) mohl podílet i na skutečné práci: zaměřování domů, stavebněhistorických průzkumech či přípravě publikací. Ze všeho největší cti se mi ale dostalo v tom, že smím po mnoha letech pokračovat v pedagogické práci Jiřího Škabradu, a to přímo v „jeho“ předmětech: lidová architektura, konstrukce historických staveb a stavebněhistorický průzkum. Při každé přednášce ovšem zjišťuji, jak těžké je přiblížit se nedosažitelné latce jeho výuku.

Svému učiteli děkuji za vše, co jsem se od něj naučil (a jistě ještě v budoucnu naučím) a do dalších šťastných let mu přeji pevné zdraví a také mnoho krásných domů s dýmnými jizbami i bez nich!

Jan PEŠTA

75 let Františka Ledvinky, 40 let jeho života se zubnickým „skanzenem“ a plány do budoucna

Národní památkový ústav zaměstnává stovky kastelánů, řada z nich slouží své památce po celá desetiletí. Jen jeden si však svůj „hrad“ musel vymyslet, vydupat, od základů vybudovat a celých čtyřicet let svého života rozvíjet a zvelebovat. Je jím František Ledvinka, „kastelán“ *Souboru lidových staveb Zubrnice* (původně zakladatel a kastelán *Muzea lidové architektury*), který loni oslavil 75 let, čemuž nelze při jeho činnosti uvěřit...

František Ledvinka se narodil 11. května 1940 v Bratislavě. Po válce se s rodiči přestěhoval do severočeských Malých Žernosek, později do Ústí nad Labem. Lásku k památkám mu vštípl jeho otec, který obdivoval staré hrady a zámky a byl také sběratelem. Od něho mladý František převzal úctu k řemeslnému umu předků, která jej dovedla k absolvování střední školy sklářské v Teplicích, kde v té době vyučoval jeden z nejvýznamnějších českých etnografů, Josef Váreka. Na otcem podporované záliby, vztah k minulosti a památkám, nezapomněl František Ledvinka, ani když po úspěšně složené maturitě pracoval v ústecké sklárně. Když si později doplňoval vzdělání, bylo to na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dvou jemu